

ÉVI JELENTÉS

az Országos Közoktatási Tanácsnak 1894/95-ik tanévi működéséről.

Mélyen tisztelt Országos Közoktatási Tanács!

Huszonnégy év óta folytatja az orsz. közoktatási tanács zajtalan, de eredményes munkásságát s noha a lefolyt évben egy rövid időre szünetelt is alapszabályszerű munkássága, mindamellott tevékenységének összegezett eredménye egyben-másban meg is haladja az előbbi évekéit. Nem érdektelen vonás a tanács működésének jellemzésére, hogy míg enyétek, tanácskozmányok, a napi és szakcsajtó vitaköznek létjogosultsága, munkásságának eredményessége feől, addig tagjai meg nem ernyedő kitarással, ismeretes és soha senki által kétségbe nem vont buzgalommal és régi önzetlenséggel teljesítik gáncsolt, félremagyarázott s meg nem érdemelt támadásokban részesülő és csak ritkán védelmezett tevékenységöket. A lefolyt év munkássága is tanuságot tesz róla, hogy alig van oktatásügyünknek jelentékenyebb mozzanata, melyben az orsz. közoktatási tanácsnak része ne lett volna. És ez így tart évtizedek óta. Ha a korábbi időkben nem is volt oly nagy kiterjedésű a tanács munkássága mint ma, de mióta a most érvényben levő szervezet szerint működik, mondhatni, hogy az oktatásügy elméleti részének minden ágára kiterjed munkaköre. Valóban elég a tanács működésének utolsó öt évére rámutatni, hogy abban bárki megtalálja a tanács fennállásának szükségét, különösen azok, a kik kérdés tárgyává szeretik tenni, hogy vajjon van-e szükség az orsz. közoktatási tanácsra? Miként az utóbbi időkben évről-évre kiemelhettem szokásos Évi Jelentésemben a tanács munkásságának egyetemes jellegét, ugyanazt hangsúlyozhatom a lefolyt év működéséről is. Nincs a vallás- és közoktatásügyi miniszterium hatásköre alá tartozó iskolanem vagy oktatási ügy, mely az orsz. közoktatási tanács munkakörén kívül állt volna. Részt vettünk a kisedóvóktól az egyetemekig minden iskolanem munkásságának megfigyelésében, eljárásuk felülvizsgálatában, tanítási munkájuk bírálásában vagy irányzásában. Tantervek, utasítások készítésével, felszerelési jegyzékek összeállításával, az iskolalátogatásokból szerzett tapasztalatok közlésével segítségükre voltunk munkásságuk eredményességének elősegítésére, buzgalmuk fokozására, működésük fogyatkozásainak pótlására. Pädagogiai szakértelemmel és jóakarattal támogattuk a nemzetiségi vidékek tanítását és hazafias érzéssel ellenőriztük az iskolai élettel összefüggő culturalis magán-tevékenységüket. Utmutatásokat adtunk tankönyveikre, megbíráltuk ifjúsági könyvtáraikat.

Legnagyobb részét tevékenységünknek a lefolyt évben is a középiskoláknak és a népoktatási intézetek közül a képezdéknak szenteltük. A rendszeres, évről-évre megújuló munkálatok mellett az elmúlt évben nagyobb és jelentősebb munkálatot képezett a középiskolák körében a tantervek revisiója ügyében folytatott beható tanácskozás, a népoktatási intézetek körében a tanítónőképezdek tantervének elkészítése, mely utóbbi a mai nagy gyűlésünknek is napi rendjén van.

Némi feltűnést kelthet ugyan a középiskolákra vonatkozó munkásságunkban az a körülmény, hogy nem számolhatunk be annak a mozgalomnak a folytatásáról, mely mult évi összefoglaló Évi Jelentésnek leginkább kidomborodó részét képezte, de ennek tőlünk nem függő okokban fekszik a magyarázata. Míg a mult év munkásságáról szóló Évi Jelentésben rá kellett mutatnom arra a sok és beható tanácskozásra, melyeket az egységes középiskola elvi- sőt részletkérdéseinek megvitatására, tisztázására fordítottunk, míg ott kiemeltem, hogy meg van vitatva tüzetesen, sőt ki is van jelölve az alap, a melyre fel kell építenünk a jövő középiskoláját, hogy meg van állapítva a tagozat, a melyek szerint a középiskolai tanulmány felosztásra kerül, csak a tanterv kidolgozása van hátra a nagyszabású reform életbeléptetéséhez; — most nem e tantervi munkálatot nevezhetem a lefolyt év főmunkálatának, mert az elmaradt, hanem a meglevő középiskolai tanterveknek más szempontból való revisio alá vétele került napi rendre.

Fontos kérdése ez is középiskolai oktatásunknak, mert alkalmat nyújt rá, hogy a hosszú évek óta hangoztatott túlterhelés kérdésével leszámoljunk, hogy a nemzeti elem mindjobban hangoztatott térfoglalását tanterveinkben — a mennyiben kell és a mily mértékben lehetséges, foganatosítsuk, végre, hogy a görögpótló tantervnek a tapasztalatok által támogatott szükséges módosításait a fennálló törvények határai között végrehajtsuk. E kérdések megvitatását a vallás- és közoktatásügyi miniszternek a tanácshoz intézett rendelete hozta napi rendre. A tanács megfelelő előkészülettel s a tanácson kívül álló szakférfiak bevonásával beható tárgyalásokat folytatott a fentebb elsorolt kérdések felől. Egyhangú megállapodással mondta ki a tantervek és a hozzájuk tartozó utasítások revisiójának szükségét, s körületekintő részletességgel állapította meg az albizottságok által teljesítendő revisionalis munkálatok elvi szempontjait és elnökségileg már a részletek kidolgozására vonatkozó intézkedéseket is megtette.

Hasonlóképen nagyobb jelentőségű a népoktatási intézetek körére kiterjedő munkásságban a ma bemutatott tanítónőképezdei tanterv elkészítése. A mult évi évről-évre nagy gyűlésünk tárgyát a férfitanítóképezdek tanterve képezte, mostanra elkészült a nőtanítóképezdeké. Mindkettőhöz megfelelő utasítások készítése már folyamatban van. Ezeknek kidolgo-

zása, valamint a középiskolai tantervrevízió, a jövő munkaév programjának fő pontjai lesznek.

Hozzájárul mindezekhez a képezdei tankönyvek ügyében teendő előterjesztésünk, melyre vonatkozólag a megbízás már szintén kezünkben van. A tanterv szabatos és pædagogiai elvekhez kötött keresztülvitele okvetetlenül feltételezi a megfelelő módszeres utasításokat, valamint az alkalmas tankönyvek készítését és használatba vételét. A tanács fokozatos egymásutánban iparkodik elkészíteni a szükséges munkálatoakat, hogy végre-valahára a képezdei oktatás is eljusson abba a mederbe, mely oly régi vágya és szüksége tanítóink képzésének!

Azonban még mindig hátra van egy megoldást váró nagy kérdés, a tanárképzés ügye. Tanárképzésünk az egész vonalon nyílt kérdés. Nemcsak a középiskolai, hanem a képezdei és kereskedelmi iskolai tanárok képzésének ügye is megoldandó. Örvedetes jelenség, hogy az oktatásügy minden faktora érzi a tanárképzés kérdésének megoldása szükségét. Örvedve vette mindenki tudomásul a középiskolai tanári internatus megalkotásának hírért; az orsz. közoktatási tanács a napokban tett előzetes előterjesztést a polgári iskolai tanárképezde tanárainak alkalmazásánál kívánatos magas fokú qualificatio megkövetelésének szükségéről, albizottságilag pedig már foglalkozik a kereskedelmi középiskolák és kereskedelmi akadémiák tanárainak képzése és képesítése ügyével. De már a most lefolyó évben is tett a tanács ez irányban concret javaslatokat, a mennyiben ez évben tárgyalta le a tornatanítók képzése és képesítése, valamint a zeneakadémiai tanárképző szervezete felől előterjesztett munkálatokat.

Áttérve a mult évi évváró nagy gyűlés óta kifejtett munkásságunk részletezésére, a következő adatokat említhetem meg: Javaslatot tettünk a házi ipari munkatanítónők képesítése tárgyában, a tanítói oklevél-min-ták szövege és kiállítására felől, a mezőgazdaságról és mezőrendőrségről szóló törvény értelmében szervezendő községi faiskoláknak a népoktatás czéljaira való felhasználásáról, a tanfelügyelők congressusának jegyzőkönyvéről, a középiskolák physikai tantervének megváltoztatása iránt felterjesztett indítvány felől, a női kereskedelmi tanfolyamok szervezéséről, a vármegyék tanügyi monographiáiról, a történelmi szemléltető képekről, a budapesti II. ker. nevelőnőképezde német és francia nyelvi tantervei felől, a tanítóképezdek gazdaságtani oktatásáról, a kolozsvári árvaház felől, az egészségtani ismeretek terjesztéséről a nép között, a classica-philologiai realis encyclopædia kiadása tárgyában.

A hosszú sorozat magában foglalja a tanácsnak egy pár oly munkálatát, mely valóban nevezetes oktatásügyi vagy általános culturalis kérdés. Így a női kereskedelmi tanfolyamok tanításának eredménye már többször komoly elítélő bírálat tárgya lévén, a tanács rendszeres női

kereskedelmi iskolák szervezését javasolta két tanévre terjedő tanfolyammal, egyelőre legalább kísérletképen a fővárosban. Ekként mód és alkalom nyílnék a nőknek a kereskedelmi pályára oly szakszerű képzettséget szerezni, hogy a képzettségükhöz kötött mindennemű várakozásnak megfelelhetséne. Hasonlóképpen nagy általános culturalis érdekü az a kezdeményezés, a melyet a tanács egy tudományos encyclopædia létesítése érdekében tett. Köztudomásu, hogy irodalmunkból mennyire hiányzanak a kimerítő, nagy szakmunkák, sőt a tanároknak és tanárjelölteknek szükséges tudományos kézi könyvek is, mely házagpótló lenne tehát a tervezett encyclopædia, melynek kidolgozásához hozzáfogni legfőbb idő volna már.

Visszatérve munkásságunk részletezéséhez, kiemelem, hogy a lefolyt évben vizsgáltuk át az irástanítás vezérkönyvére kiirt pályázat pályaműveit, a medgyesi földmives iskola tankönyveit, a veszprémi angol hölgyek tanítónőképezdéjének tervezetét, a Brunner czég óvodai eszközeit, a budapesti állami polgári iskolai tanítóképezde tantervét, egy középiskola román ifjusági könyvtárát, a tanítónőképezdébe felvételre jelentkező növendékek dolgozatait, a VI. ker. felső nép- és polgári iskolai tanítónőképezde tantervét. Jelentést tettünk a nógrádi tanítóegyesület javaslatáról a történelemnek szemléltető oktatása tárgyában, a dunamelléki ref. püspökség tanítóképzési tervezetéről, a tanszermuzeumi bizottság újjá szervezéséről, az egységes középiskola ügyében tartott bizottsági és szakosztályi tárgyalások eredményéről, a horvát és cseh nyelvű tankönyvek kiadása felől tett javaslatokról, a Themák-féle ásványraktárról, Budapest főváros felterjesztéséről az elemi iskolai tanterv ügyében, Csik vármegye gazdasági iskolájáról. Elkészítettük az idén a középiskolai természettudományi eszközök jegyzékét, a kisedővő-képezdek tankönyvjegyzékét, az átdolgozott középiskolai tanári könyvtári könyvjegyzékét, a polgári és felsőbb leányiskolák felszerelésére vonatkozó útmutató jegyzékét, a kereskedelmi miniszterium biztosai részére szolgáló utasításokat a kereskedelmi zárvizsgálatokhoz.

Az elsorolt ügyeken kívül átvizsgáltunk különböző irásfüzeteket, iskolapadokat, térképeket, atlaszokat, elemi népiskolai számológépeket, legnagyobbbrészt az orsz. tanszermuzeumi bizottság igénybe vételével, miként azt alapszabályaink is megállapítják.

Átvizsgáltuk a kaczai gör. kel. román egyházközséghez Bukarestből küldött s hatóságilag lefoglalt, 236 kötetből álló román könyvtárt, melynek jelentékeny részét elkobzandónak találtuk haza- és államellenes tanók s izgatásra alkalmas tartalmuk miatt.

Nagy bizottsági tárgyalásokat folytattunk a középiskolai és a görög-pótló tantervek és utasítások revíziója felől, és a zeneakadémiai tanárképző szervezete felől. Átvizsgáltuk az évenként rendszeresen beküldött

középiskolai érettségi és zárjelentéseket, a képezdei igazgatói évről-évre jelentéseket, a kereskedelmi iskolák zárvizsgálati ügyiratait, azonfelül a kereskedelmi miniszterium biztosainak jelentéseit a kereskedelmi középiskolák érettségi vizsgálatairól.

A tanács rendszeres munkálatai közé tartozik a nemzetiségi tanintézetek számára készülő tankönyvek kéziratainak átvizsgálása a kinyomatás előtt, a melyekből az idén több került hozzánk, így a fumei államgymnasium számára készülő olasz, az újvidéki szerb gymnasium számára szerb, s a román tannyelvű intézetek számára szánt román tankönyvek részint kéziratban, részint nyomtatványban. A tanács vizsgálja át most már rendszeresen a magyar állam tulajdonát képező egyetemi nyomdai kiadványokat, melyek rendszerint a végleges kinyomatás előtt kefelevonatban érkeznek a tanácshoz, néha nem is csak megbírálás, hanem kijavítás, az összes hibák megjelölése végett. Miként mult évi jelentésemben kiemeltem, ezúttal is hangoztatnom kell, hogy a nemzetiségek nyelvén készülő tankönyvek mindegyre kevesebb kifogásra szolgáltatnak okot, bennök állandó és fokozatos haladást látunk tartalmi és formai tekintetben egyaránt, mindegyre szaporodnak a jó magyar tankönyvek fordításai és átdolgozásai, mit kiváló mértékben segít elő a vallás- és közoktatásügyi miniszteriumnak szakadatlan erkölcsi és anyagi támogatása. Így haladva lassan-lassan teljesen ki fognak szorulni hazai nemzetiségi intézeteinkből a külföldről importált tankönyvek. E mellett revisio alá kerülnek a már engedélyezett s az állam közvetlen vezetése és rendelkezése alatt álló intézetek magyar nyelvű földrajzi és történelmi tankönyvei is, főleg az államiság tekintetéből s abból a szempontból, valjon közjogi tekintetben nincsenek-e bennök kifogás alá eshető részletek. Az albizottság, mely ezen revisiót a tanácson kívül álló szakférfiak bevonásával teljesíti, már összeállította a revisio alá kerülő összes e nemű könyvek jegyzékét s a napokban folytatja már megkezdett tanácskozásait, melyen a munkálatban követendő egységes eljárás alapelveit állapítja meg.

A mi a rendszeres tankönyvbírálat terén a lefolyt évben kifejtett munkásság részletezését illeti, a következő statisztikai adatokat sorolhatom fel: Maig letárgyalt és elintéztet tankönyvbírálat volt összesen 194 (taval 178, harmadéve 180). Tehát a három utolsó évben az idén volt a legtöbb e nemű munka, a mi ismét azt bizonyítja, hogy a tankönyvek szaporodása nemcsak nem csökken, hanem inkább növekvőben van, s még inkább fog növekedni, ha a középiskolai tantervek revisiói és a képezdek tantervei életbe fognak lépni. A megbírált könyvek a következőleg oszlanak meg: középiskolai új mű volt 37 (taval 24), engedélyeztetett közülök 25 (67%), nem engedélyeztetett 12 (33%); új kiadású középiskolai mű volt 26 (taval 42), ezekből engedélyeztetett 25, nem

engedélyeztetett 1. Középiskolai mű tehát összesen megbiráltatott 63 (taval 66), ezekből engedélyeztetett 50 azaz 77% (taval 87%), nem engedélyeztetett 13 azaz 23% (taval 13%). Összevetve a középiskolai tankönyvekre vonatkozó mult évi és ez idei adatokat, azt láthatjuk, hogy míg a tankönyvproductio terén jelentékeny emelkedés mutatkozik, érték tekintetében nagy a hanyatlás, mert 23%-kal nagyobb a megbukott könyvek száma. A statistikai számadatok tehát azoknak felfogását igazolják, a kik a tankönyvbírálat fentartását hangoztatják.

A tankönyvproductio emelkedését mutatja a népoktatási intézetek számára írt és megbirálás alá került könyvek száma is. Népoktatási intézetek számára írt új mű volt az idén 46 (taval 34, harmadéve 26), melyekből engedélyeztetett 32 azaz 69%, nem engedélyeztetett 14 azaz 41%. Új kiadású népoktatási mű volt 54 (taval 56), a melyekből engedélyeztetett 44 (taval 48), nem engedélyeztetett 10 (taval 8). Összesen volt tehát a lefolyt iskolai évben népoktatási tankönyvbírálat 100 (taval 90), ezekből engedélyeztetett 76 azaz 76% (taval 72%), nem engedélyeztetett 24 azaz 24% (taval 28%).

Könyvtárak számára megbiráltunk 12 művet (taval 7-et), ezekből engedélyeztetett illetoleg ajánltatott 9, visszautasított 3. A nemzeti ségi intézetek számára a tömegesen érkezett küldeményeken kívül előfordult összesen 19 (taval 15), ezekből engedélyeztetett 14 azaz 73% (taval 75%), nem engedélyeztetett 5 azaz 27% (taval 25%).

Ha a szorosabb értelemben vett tankönyvek bírálati eredményeit vesszük csak számba, azt találjuk, hogy a 163 (taval 156) középiskolai és népoktatási intézetekre szánt tankönyv közül engedélyeztetett 126 azaz 77% (taval 78%), nem engedélyeztetett 37 azaz 23% (taval 21%). Az év alatt teljesített összes bírálatok tanulsága a következőben foglalható össze: *a tankönyvek száma szaporodott, értékük azonban csökkent a mult év eredményeihez képest.*

A felsorolt munkálatok teljesítésére tartottunk a lefolyt évben 56 ülést (taval 50-et), nevezetesen: 3 teljes ülést, 16 elnökségit, 14 szakosztályit és 23 bizottságit.

Ha tehát számba vesszük, hogy 1894. decz. 6-án érkezett a tanács működésének megszüntetésére vonatkozó rendelet s csak 1895. jan. 21-én szólítottatott fel a tanács alapszabályszerű munkásságának folytatására és mégis munkásságának köre terjedelmesebb volt az előző évinél, akkor a tanács tagjainak önfeláldozó munkásságát is bátran emlegethetnők.

Könyvtárunk gyarapodása a lefolyt évben csekélyebb mértékű volt, mert az idén elmaradt a már néhány év óta rendszeresen utalványozott rendkívüli könyvtári dotatio. A tanácsnak kiterjedt munkaköre s szigorúan kiszabott átalánya lehetetlenné teszik a könyvtár számára

való megtakarításokat s noha 400 frtnyi rendkívüli dotatióban részesültünk ez év folyamában is, de ezt a fedezetlenül maradt munkálatok díjazására külön kellett kérnünk. Így tehát könyvtárunkra ez évben jelentékenyebb összeget nem fordíthattunk. De azért a régebben megrendelt hazai és külföldi tanügyi folyóiratok most is járnak s gyakori használatnak örvendenek. Legnagyobb szaporodást természetesen tan-könyvgyűjteményünk tüntet fel, melynek szakokba sorozása s nyilvántartása a szokott módon történik. A programgyűjteményből külön catalogusba vannak foglalva a gymnasiumiak és külön a reáliskolaiak. A könyvtári czédula catalogus folytatása az idén nem haladt, mert erre nem jutott idő, az ügyforgalom ma már oly kiterjedt, hogy az irodai teendők pontos ellátása végett most már gyakrabban kell külső segítséget is igénybe vennem.

Nem terjeszkedtem ki jelentésemben az idén az iskolálatogatások terén teljesített munkásságunkról, melyről a mult évben bővebben megemlékeztem, de az idén oly későn történtek a politikai helyzetben beállt személyi változások miatt a kiküldetések, hogy számos megbízás teljesítése el is maradt; ezért az elnökség már is intézkedést tett, hogy jövőre a kiküldetések lehetőleg a tanév kezdetén történjenek meg.

Pénztári kimutatást s a tanácsnak számadásait a polgári év végén terjesztvén fel, itt csak a legfőbb adatoknak elsorolására szorítkozhatom. A tanácsnak törvényhozásilag megállapított költségvetése 14600 frtra rúg ez évben is, mint tavál. Ezen összegből a tanács közvetlen elszámolása alá tartozott a mult évi decz. 31-én felterjesztett számadások szerint bevételként 9243 frt 65 kr., kiadásképen és pedig személyi járandóságok és dologi kiadások czimén 9163 frt 45 kr. Ez összegben benne van a fedezetlenül maradt munkálatok díjazására utalványozott rendkívüli 400 frt is. Csak is ily módon voltunk képesek az évi számadást pénztári hiány nélkül, 80 frtnyi áthozatallal lezárni. A most folyó polgári év végén lezárandó számadásaink sem fognak előreláthatólag fölösleggel lezárulni, noha az id. alelnökök tiszt. díjai nincsenek utalványozva, de az így támadó többletet valószínűleg fel fogja emészteni a tanács munkakörének kiterjeszkedése, mely évről-évre nagyobbodik, a nélkül, hogy költségvetése nagyobbodnék.

Még csak a személyi változásokról kell megemlékeznem, melyek a lefolyt évben történtek. A mult tanév végén lejárt a tanács külső bírálóinak három évre történő megbízása. Ez nem újított meg, noha a tanács elnöksége részéről ez irányban előterjesztés tétetett, a bírálás azonban — miként a fentebbi adatok tanúsítják — fennakadás nélkül folyt, igaz, hogy a tanács tagjainak nagyobb megterhelésével, de azért késedelem nélkül folyt, sőt a lehetőség szerint a már beérkezett, de még el nem intézett könyvek is el fognak intéztetni, mert az elnökség még a

mai teljes évrő ülés után is folytatja tevékenységét s nem kezdi meg a jövő hó elejé előtt a tanévi nagy szünetet. 1894. július 13-án a volt ügyvivő alelnök dr. Heinrich Gusztáv egyetemi tanár lemondása az alelnökségről elfogadtatott, de teendőinek tovább teljesítésével a polgári év végeig megbízott. A tanács működésének megújításakor dr. Erődi Béla és dr. Verédy Károly tanácstagok bizattak meg az alelnöki teendők ideiglenes teljesítésével. Lemondás következtében egy tagsági hely üresedett meg, dr. Pauer Imre egyetemi tanáré, kinek helye betöltetlen maradt.

Ezekben foglalható össze, mélyen tisztelt Tanács, a lefolyt munkaév története. Kérem jelentésemnek tudomásul vételét s a szokásos hivatalos felhasználás végett való felterjesztését.

Budapest, 1895. jun. 10.

FERENCZY JÓZSEF.

VEGYESEK.

— Egyetemi tanárok képzése. Dr. Wlassics Gyula vallás- és közoktatási miniszter úr 1895. május 18., 11.658. sz. a. a következő nagy jelentőségű rendeletet intézte a budapesti kir. tud. egyetem tanácsához:

Főiskoláink tudományos színvonalának fentartása és a haladó kor igényeihez képest leendő továbbfejlesztése érdekében kétségkívül legelső követelmény, hogy mindig álljanak rendelkezésre olyan kiváló tudományos erők, a kik a tanári testületekben beálló üresedések alkalmával méltó utódokként lépjenek a kidőlt, vagy munkában kifáradt elődök nyomába. Kétségtelen ugyan, hogy a tudományosság vonzereje és szeretete minden ösztökélés nélkül is teremt munkásokat a tudomány szolgálatában, de mégis nem tagadható, hogy az életnek a tudományos kiképzést gyakran megnehezítő körülményei szükségessé teszik, hogy az illetékes tényezők irányadással, buzdítással és anyagi támogatással igyekezzenek azokat, kikben megvannak a tudomány műveléséhez megkívántató föltételek, arra az útra terelni s azon az úton való haladhatóságukat előmozdítani, a mely a tudományos pálya legfelső fokán a tanári széken igényelt tudományos képzettségre vezet.

Közvetlen tapasztalataim az egyetemen meggyőztek, hogy tovább el nem odázható kötelesség hárul az illetékes tényezőkre, hogy a tanári succrescentia nagy horderejű és az egész magyar tudományos életet átfogó kérdését kiváló gondos figyelmük tárgyává tegyék, és hogy úgy a vezetésem alatt álló ministerium, mint a főiskolák tanári kara vállvetve, tervszerűséggel, erélylyel és teljes céltudatossággal működjenek közre, hogy a tudományt a főiskolák kötelességében képviselő erőknek